

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A nemi élet szabadsága, mint védett jogi tárgy, különös tekintettel annak megsértésére

Szerző:

Dr. Gubás Péter Bertalanné Dr. Kelemen Judit

Miskolc 2019.

„A nemi életben megélt biztonság kiemelten fontos része az integritásnak, hiszen aki képes a szexuális önrendelkezésre és meg tudja védeni a határait, az jó eséllyel az élete egyéb területein is képes lesz erre.”

/ NANE Egyesület /

Az 1960-as évek végéig Olaszországban egyes bírók, illetve szülők a nemierőszak-áldozatot feleségül kényszerítették az erőszaktevőhöz, és ezzel a problémát megoldottnak tekintették, az elkövető pedig szabadon, felelősségrevonás nélkül távozhatott. Szokásjog volt továbbá, hogy egy nőnek egyébként is hozzá kellett mennie ahhoz, aki elvette a szüzességét, - akárhog is került sor erre. A büntető törvénykönyv a korabeli Olaszországban a nemi erőszakot nem személyes jogsértésként, hanem "a közérkölc megsértéseként" írta le. Franca Viola, egy Almacoban, Szicíliában élő olasz lány azonban 1966-ban a bíróság előtt kijelentette megerőszakolójának: "Nem szeretlek. Nem megyek hozzád." Franca 1963-ban, 15 évesen eljegyezte magát egy nála nyolc évvel idősebb fiúval, Filippo Melodiával, akit azonban nem sokkal később lopásért letartóztattak. A lány felbontotta az eljegyzést, a fiú pedig eltűnt az országból. 1965-ben, amikor Violának már új szerelme volt: egy Giuseppe nevű férfi, Melodia visszatért és megpróbálta visszakönyörögni magát egykori jegyeséhez. Ám amikor az nemet mondott, agresszívvá vált, zaklatta és fenyegette. Egyszer aztán tucatnyi társával berontott a lány és szülei házába, megverték az anyát és Francát is, majd nyolcéves öccsével együtt elhurcolták. A kisfiút később elengedték, Violát viszont Melodia nővérének házában nyolc napig fogvatartották. Melodia ez idő alatt többször megerőszakolta a lányt, és bizonygatta neki, hogy ezek után kénytelen lesz feleségül menni hozzá, ha nem akar szégyent hozni a családjára: az akkor hatályos olasz büntető törvénykönyv 544. cikke ugyanis tartalmazott egy "matrimonio riparatore" nevű jogintézményt, melynek értelmében az erőszaktevő feleségül vehette az áldozatát, így elkerülve a börtönbüntetést, és helyreállítva a lány és a családja "becsületét". Viola apja együttműködést színlelt, közben valójában feljelentést tett Melodia ellen. A lányt a rendőrök hamarosan kiszabadították, elrablóját pedig börtönbe zárták. Az erőszaktevő Melodia házassági ajánlatot tett, Viola Franca pedig az első szicíliai nő lett, aki nyíltan visszautasította a matrimonio riparatorét, ehelyett azt kérte, hogy megerőszakolóját állítsák bíróság elé. 1966 decemberében megkezdődött a per, melyben Melodia védői az erőszaktevőt hősszerelmes lovagnak, Violát pedig együttműködő partnernek próbálták feltüntetni. Azt állították, hogy nem emberrablás, hanem szöktetés történt Viola beleegyezésével, és csak a lány apja ellenezte a kapcsolatot. Viola a bíróságon mindezt határozottan cáfolta. Végül

Melodiát 11 év börtönbüntetésre ítélték. Franca Viola számára azonban az igazi elismerés 1981-ben következett be: ekkor törölték el ugyanis az olasz Btk. 544. cikkét.¹

¹ Antoni Rita: Szicíliai hősnő 1966-ból: az első, aki nem ment hozzá megerőszakolójához <https://nokert.hu/p-20180323-2144/2398/6/sziciliani-hosno-1966-bol-az-elso-aki-nem-ment-hozza-megeroszakolajahoz>, letöltés ideje: 2018. április 18.

I.

Bevezetés

Nincs még egy olyan kényes téma sem a társadalomban, sem pedig a jogban - kiváltképp a büntetőjogban - mint a nemi erkölcs, a nemi élet szabadsága és az ezen jog megsértését elszenvedő egyén helyzete. Nem véletlen, hogy az államok kifejezetten óvatosan nyúlnak hozzá ezen alapjog szabályozásához, így az sem, hogy a magyar jogalkotó csak a XXI. század derekán jutott el oda, hogy büntetőjogi berkekben is konkrétan kifejezze a védett jogi tárgyak körében az adott egyén önrendelkezési alapjogát a szexualitás terén.

Napjainkban pedig már szinte egymást érik a vádak a szexuális önrendelkezési jog megsértése miatt az adott elkövetőket, - gondoljunk csak a Hollywood-i „metoo” mozgalomra, amelynek „hullámai” hazánkat is elérték - így olyannyira természetessé vált az erről történő mindennapos diskurzus, hogy szinte már az intim szféra határa is kissé arrébb húzódott.

A továbbiakban a napjainkban újkorát és - sajnos - fénykorát élő, nagyon is aktuális témával szeretnék foglalkozni, a magyar büntető anyagi jog szemszögét a középpontba helyezve.

II.

Szexualitás, önrendelkezési jog, büntetőjog

A következő fejezetekben a fenti három kategória kapcsolatát vizsgálom meg kissé távolabbról és összefoglalóan, mintegy alapvetést nyújtva ezzel a tanulmány későbbi, főbb fejezeteinek.

II.1.

Alaptörvényi vonatkozások

Tudom, hogy minden jól átgondolt elmélkedés egy történeti kitekintéssel kell(ene), hogy kezdődjön, azonban - habár büntető anyagi- és eljárásjogi témájú tanulmány írásába kezdtem - arra az

álláspontra helyezkedtem, hogy jelen témában fontosabb az Alaptörvényt megvizsgálni. Később, bizonyos vonatkozásban kitérek a főbb történeti előzményekre.

Ehhez a vizsgálathoz igyekszem a saját jogérzésemre hivatkozni, ugyanis úgy ítélem meg, hogy a szexuális önrendelkezési jog általánosságban véve több alapvető jog tartalmába is besorolható.

Mindenek előtt azonban azt kell megvizsgálnunk, hogy a szexuális önrendelkezési jogról, mint védett jogi tárgyról hogyan vélekedik a hatályos Büntető Törvénykönyv XIX. Fejezetének miniszteri indokolása: „A fejezet címe (...) jobban kifejezi a (...) tényállások által védett jogi tárgyakat, hiszen nem a nemi erkölcs védelme az elsődleges és egyetlen védett jogi tárgy, hanem a nemi integritás, nemi önrendelkezés, nemi szabadság védelme is. Előbbi ugyanis a „köz” érdekét tartja elsődlegesen szem előtt, utóbbi a „magánszférára” koncentrál. Az új címmel a jogalkotó reagál továbbá a női szervezetek ilyen irányú ajánlásaira is.”²

Látható tehát, hogy a jogalkotó felismerte azt a hatályos Btk. megalkotásakor, hogy nem elég csupán általánosságban védeni a nemi erkölcsöt, de gondolni kell az ezen jogi tárgyat sértő, kiemelten kezelendő cselekmények esetén az individuumra is, hiszen a szóban forgó bűncselekmények olyan mértékben beavatkoznak az egyén privát szférájába, hogy indokolt a védendő jogi tárgyak körébe történő felvétele is ennek.

Napjainkban, amikor a civil szervezetek „fénykorukat” élik, és egyre több olyan egyesület és alapítvány alakul meg, amelyek céljaik közé tűzik ki a nők, a gyermekek és a hátrányos helyzetű emberek jogainak védelmét, atrocitásoktól történő megvédésüket, közvetlen segítségnyújtást kínálva a célpopulációnak, a jogalkotó véleményem szerint egy igencsak régóta várt - vagy elvárt - jogi tárgyat tett védetté a büntető anyagi jog ezen szabályainak kibővítésével.

Magyarország Alaptörvénye a Szabadság és felelősség című részének II. cikkében az életet, és az emberi méltóságot említi, mint legelső és legalapvetőbb emberi jogot, valamint kimondja azt is, hogy az emberi méltóság *sérthetetlen*.³ A szexuális önrendelkezési jogot pedig hová is lehetne legelső

² A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) XIX. A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények című fejezetének indokolása, Jogtár

³ Magyarország Alaptörvénye (Alaptörvény), Szabadság és felelősség, II. cikk

körben sorolni, ha nem az emberi méltósághoz? Hiszen azon személy, akinek a sérelmére szexuális bűncselekményt követnek el - különösképpen gondolok itt azon bűncselekményekre, melyeknek az erőszak, avagy az erőszakos magatartás szükséges tényállási eleme, azaz a szexuális kényszerítés⁴ és a szexuális erőszakra⁵ - akaratán kívül kerül a cselekmény által előidézett, kiszolgáltatott helyzetbe, és mint ilyen, feltétlenül sérti azon személy emberi méltóságát, aki a cselekményt elszenved.

Magyarország Alaptörvénye VI. cikkének (1) bekezdése szerint: Mindenkinek joga van ahhoz, hogy *magán-* és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.⁶ Mint ahogyan azt fentebb is említettem, a jogalkotó felismerte azt a hiányosságot, hogy a szexuális bűncselekmények tekintetében nem elegendő csupán a társadalom által megkívánt erkölcsöket védelmezni, hiszen ezeknél a cselekményeknél az egyén oly mértékben sérül mind testben mind pedig lélekben, hogy nem hagyható figyelmen kívül. Egy személy magánélete, a magánülethez való joga, mintegy a saját élete feletti önrendelkezése nélkül egy emberi élet szinte elképzelhetetlen. A szexuális bűncselekmények pedig ebbe avatkoznak bele, amely súlyos lelki, önértékelési zavarokat okozhat a sértettnél.

Az Alaptörvény XX. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy: Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.⁷ Egy erőszakos, szexuális, a nemi erkölcs ellen elkövetett bűncselekmény azonban nem csak a sértett testi egészségére lehet ártalmas - hiszen az erőszak, vagy a kényszerítés hatására elszenvedhet különböző testi sérüléseket - de a lelki egészsége is sérülhet: nem véletlenül található meg a hatályos, és az 1878. évi (rég) Btk.-ban is az a szabályozás, mely szerint: „A 196. § (1) bekezdésében, a 197. § (1) bekezdés a) pontjában, és a 205. § (3) bekezdésében meghatározott bűncselekmény csak magánindítványra büntethető, kivéve, ha azzal összefüggően nem magánindítványra büntetendő bűncselekményt is elkövetnek.”⁸ A sértetteknek legtöbbször még nagyobb fájdalmat okoz, vagy okozna az, ha feljelentést tennének az elkövető ellen, ezáltal kitéve magukat egy hosszadalmas büntetőeljárásnak, nyomozásnak, több sértetti kihallgatásnak. Lelki

⁴ Btk. 196. §

⁵ Btk. 197. §

⁶ Alaptörvény ugyanott VI. cikk (1) bekezdés

⁷ Alaptörvény ugyanott XX. cikk (1) bekezdés

⁸ Btk. 207. §

egészségüket, vagy annak legalább egy részét akkor tudják visszanyerni, amennyiben igyekeznek minél hamarabb elfelejteni és túltenni magukat rajta.

II.2.

A nemi erkölcs

A jogalkotó felismerte azt, hogy a nemi élet szabadsága, a nemi identitás egy olyan komoly alapjog, amelynek védelme a büntetőjog körében is indokolt, erre tekintettel nem csupán a generális, hanem a speciális prevenciót is különösképpen védeni rendeli a Btk. XIX. fejezetében. Ez különösképpen úgy mond „üdvözölt” újítás, hiszen a nemi élet milyensége megválasztásának a joga, illetve ezen jog csorbulása a büntetett cselekmények által egy nagyon komoly egyéni- és társadalmi szinten is megjelenő, negatív következményt von maga után.

De mi is valójában a nemi erkölcs? Károlyi István szerint: „A nemi erkölcs szűkebb értelemben véve a férfi és a nő közötti nemi kapcsolatot szabályozza, tágabb értelemben viszont semmiképp nem választható el az emberi magatartásnak az utódokat érintő vonatkozásaitól, mert a fajfenntartás céljait szolgáló szexuális ösztönből adódó funkciók embertani és szociológiai egységet alkotnak.”⁹

A nemi erkölcs egy elméleti fogalom, mely alatt a nemi ösztönök kielégítésének a társadalom által megkívánt és elfogadott keretek között történő megvalósulását értjük. Amennyiben ezen a *határon* egy adott cselekmény túlmutat, belép a büntetőjog eszköze, de minimum egy erkölcsi rosszallást mindenképpen kivált a társadalomból. A nemi erkölcs egyébként része az általános erkölcsnek, a nemi ösztön pedig az élőlényeknek - így tehát az embernek is - veleszületett és alapvető tulajdonsága, mely az adott egyed, illetve végső soron a faj fenntartását hivatott szolgálni.¹⁰ Az egyén önrendelkezésének, a kényszerítés tényállása által védett általános cselekvési szabadságának egy rész-aspektusa tulajdonképpen maga a szexuális szabadság, tehát a nemi élet szabadsága.¹¹

⁹ Dr. Váradi Erika - Dr. Kerekes Viktória: A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények egyes kriminológiai kérdései, in: Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 12. Miskolc, 2013 Gazdász Elasztik Kft., 5. oldal

¹⁰ Dr. Váradi - Dr. Kerekes i. m. 5. oldal

¹¹ Szomora Zsolt: Az erőszakos nemi bűncselekmények kényszerítési eleméről, in: Büntetőjogi kodifikáció, 2008. 2. szám 27. oldal

II.3.

A szexuális önrendelkezés tartalma

A szexualitás terén az önrendelkezés és a szabadság mindenképpen szinonim fogalom, egyben a magánélet részét képezi. A magánszféra legfőbb célja pedig, hogy az ember egy olyan minimális (vagy éppen maximális) szabadsággal rendelkezzen az élet meghatározott területén, amelyen mozogva biztosított számára az önkiteljesedés, az önmegvalósítás és az önrendelkezés joga. Ezt nevezhetjük a személyiség szabad kibontakoztatásának is.¹² A szexuális szokások, a nemi identitás és az ezek körébe tartozó tények az intim szféra részét képezik, s azoknak nagy nyilvánosság elé tárása a sértett személyiségi jogát, emberi méltóságát sérthetik.¹³

A szexuális szabadságnak tartalmilag három összetevője van. Először is: az egyénnek joga van ahhoz, hogy a nemi identitás kialakulásában, kialakításában saját maga döntsön, mely alapján az egyénnek akár még ahhoz is joga van, hogy semmilyen szexuális identitást ne alakítson ki. A második „részjog” a nemi identitásnak megfelelő nemi cselekmények gyakorlásához fűződő jog, azaz a konkrétan értelemben vett szexuális szabadság, amely szintén megnyilvánulhat akár passzivitásban, azaz a nemi cselekményektől való teljes tartózkodásban is. A harmadik része a szexuális önrendelkezésnek a nemi cselekmények úgynevezett „szituációs” elemeinek megválasztása: azaz a partnerválasztás, illetve általában a döntés szabadsága a nemi élettel kapcsolatosan.¹⁴

¹² Sulyok Márton és Tóth Judit: A személyes adatok és a személyiség védelme - adatvédelem és privacy, <http://docplayer.hu/25034071-1-a-szemelyes-adatok-es-a-szemelyiseg-vedelme-adatvedelem-es-privacy.html> letöltés ideje: 2018. 04. 18.

¹³ EBH2013. B.21.

¹⁴ Walter Hollitscher: Szexualitás és társadalom, in: Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974. 9. oldal

III.

A szexuális szabadság megsértése

III.1.

A hatályos büntető anyagi jogi szabályozás releváns rendelkezései, különös tekintettel a szexuális kényszerítésre és a szexuális erőszakra (átfogó elemzés)

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) a XIX. fejezetében, a 196. §-tól a 207. §-ig szabályozza a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket. A szabályozás rendszeréről elmondható, hogy a súlyosabban minősülő cselekményeket előrébb, míg az enyhébb súlyú szexuális bűncselekményeket a fejezet végén szabályozza a jogalkotó.

Távol álljon azonban tőlem, hogy ezt a mindösszesen tíz tényállást egyenként elemezzem, mert úgy gondolom, ennek a tanulmánynak nem erről kell szólnia, sokkal inkább az egyén, a szexuális önrendelkezési jog és a büntetőjog kapcsolatát kell vizsgálnia, amely messzebb esik az elemző leírástól. A védett jogi tárgyak körében a nemi erkölcs mellett most már a nemi integritás, a nemi önrendelkezés és a nemi szabadság is nevesítésre kerül, lehetővé téve ezáltal, hogy mind társadalmi, mind egyéni szinten garantált legyen az alapvető jogok, szabadságok és értékek védelme. Az új szabályozás kiszélesíti az állami büntetőhatalom gyakorlásának körét, mivel - a nemzetközi dokumentumokban rögzítetteknek megfelelően - bővíti a tilalmazott tevékenységek sorát.¹⁵

A jogalkotó az új fejezetcímmel meghatározta, hogy az erőszakos nemi deliktumok elsősorban nem a nemi erkölcs rendjét, hanem a nemi élet szabadságát támadják, amely nemi szabadság az egyéni önrendelkezési jog részének tekinthető. A nemi élet szabadsága, mint jogi tárgy egyéni, individuális jog, szemben a nemi erkölcs rendjével, amely inkább tekinthető kollektív-, avagy közösségi jogi tárgynak.¹⁶ A Btk. a kényszermentes szexuális önrendelkezést védi, tehát egy abszolút-negatív jogviszonyt teremt a jogosult és mindenki más között azzal, hogy a nemi önrendelkezési szabadsága alapján kizárólag az általa választott személlyel teremtsen kapcsolatot, és nem mással. Az ún.

¹⁵ Dr. Váradi - Dr. Kerekes i. m. 7. oldal

¹⁶ Franczia Barbara: A nemi önrendelkezési jog és a szexuális kényszerítés. Elemzés és javaslat de lege ferenda, in: Jog, állam, politika, 6. évfolyam 1. szám, 2014. 167. oldal

szituációs elemek különösen az életközösségen vagy párkapcsolaton belüli elkövetéseknél jelentősek, hiszen a nemi önrendelkezés e kapcsolatokban sem korlátozottabb, mint azon kívül.¹⁷

Különösképpen sérti a szexuális önrendelkezési jogot a szexuális kényszerítés és a szexuális erőszak, hiszen tényállási elemként jelenik meg egy önállóan is büntetni rendelt elkövetési magatartás: a kényszerítés, amely önmagában is súlyos és a magánélethez fűződő joggal való rendelkezést kiemelten sértő cselekménynek minősül, a szexuális bűncselekmények körében történő szabályozása, mint tényállási elem pedig már a szexuális önrendelkezési jogot is sérti. Az új szabályozás szakított a korábbiakban a fajtalanságra és közösülésre épített rendszerrel, mivel a szexuális cselekmény fogalma valamennyi szeméremsértő cselekményt magában foglalja: szexuális cselekménynek minősül a közösülés és minden olyan súlyosan szeméremsértő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére, fenntartására vagy kielégítésére alkalmas, vagy arra irányul. A nemi élet szabadsága elleni bűncselekmények jelenlegi rendszerének logikája, hogy a szexuális kényszerítést és a szexuális visszaélést a szexuális cselekmény definíciójára építi a jogalkotó, míg a szexuális erőszak törvényi tényállását a szexuális kényszerítésből eredezteti.¹⁸

A vonatkozó tényállások átfogó elemzése alkalmával, a **sértett** tekintetében elmondható, hogy az első magyar büntetőkódex-tervezet: az 1795. évi büntetőjogi javaslat a nemi erőszak tényállása alatt a nők és a férfiak sérelmére elkövetett támadást egyaránt szankcionálni kívánta, amikor mint alapvető emberi jogot határozta meg azt, hogy mindenki “maga rendelkezzen legszemélyesebb érzéseivel.”¹⁹ Az 1878. évi V. törvénycikk értelmében az erőszakos nemi közösülés és a szemérem elleni erőszak kizárólag női sértett sérelmére valósulhatott meg.²⁰ További fontos feltétel volt az, hogy a sértett ne legyen házas (ezt később még részletesebben elemzem). A férfiak közötti szexuális abúzusok természet elleni fajtalanságként kerültek tilalmazásra.²¹ Az 1978. évi IV. törvény hatályba lépésekor az erőszakos közösülés passzív alanyaként egyértelműen a nőt határozta meg. A különmeműek közötti fajtalanság a szemérem elleni erőszak, az azonos neműek közötti pedig a természet elleni fajtalanság, illetve az erőszakos fajtalanság körébe tartozó volt. További feltételként megmaradt a házassági

¹⁷ Francia Barbara i. m. ugyanott

¹⁸ Francia Barbara i. m. 168. oldal

¹⁹ Hajdú Lajos: Az első magyar büntetőkódex-tervezet, in: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971., 343. oldal

²⁰ A Magyar Büntető Törvénykönyv A büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. t. cz. (Csemegi-kódex) 232. és 233. §-ok

²¹ Dr. Váradi - Dr. Kerekes i. m. 9. oldal

életközösségen kívüliség mind erőszakos közösülés, mind szemérem elleni erőszak esetén: azaz a magyar jogszabályok e két bűncselekménnyel kezdetben kizárólag az elkövetővel házassági életközösségben nem lévő passzív alany jogait védték. A meghatározó az életközösség tényleges fennállta volt.²² A sértetti kör később kibővült, és az elkövető felelőssége akkor is megállapítható volt, ha vele házassági életközösségben állt a cselekményt elszenvedő nő. A passzív alanyi kör immáron a másik nemre is kiterjedt. Egyetlen feltétel maradt: az elkövetőnek a sértettől eltérő neműnek kellett lennie. Az Alkotmánybíróság a természet elleni erőszakos fajtalanság alkotmányellenességének a 37/2002 (IX. 4.) AB határozatban történő kimondásával az azonos neműek közötti szexuális támadás is tilalmazásra került.²³ Az Alkotmánybíróság a 37/2002 (IX. 4.) AB határozatban kimondta a természet elleni erőszakos fajtalanság alkotmányellenességét, melynek következményeként már nem csak a különböző, hanem az azonos neműek közötti szexuális támadás is tilalmazásra került. Az AB határozat indoklásában olvashatjuk, hogy „a természet elleni fajtalanság bűncselekménnyé nyilvánítása beavatkozást jelent a magánélethez, valamint a magántitokhoz való jogba, pontosabban ezek korlátozását eredményezi, mégpedig diszkriminatív módon, csak az állampolgárok egy csoportjára (szexuális kisebbségre) nézve”. A magánélet legbensőbb körébe tartozó szexuális vonzalmak büntetőjogi tiltása az állam szükségtelen és aránytalan beavatkozása, ami nem is alkalmas az alapul szolgáló cél - „az egészséges pszichoszexuális fejlődés”, illetve „a fiatalok testi és lelki egészséghez való joga” - elérésére.²⁴ Látható tehát, hogy már az alkotmánybírósághoz intézett kérelmükben is a magánélethez fűződő jogra hivatkoztak az indítványozók, igaz, itt éppen amiatt, mert annak megsértése a büntetőjogi pönalizálással történt meg, a jelenlegi jogalkotói indoklás viszont éppen a magánélet még szorosabb védelmét hivatott szolgálni.

A sértett életkora és a szexuális önrendelkezési jog már önmagában is megérne egy teljes dolgozatot. Én azonban itt annyit szeretnék csak megemlíteni, hogy attól függetlenül, hogy gyermekről van szó, és esetleg ítélőképessége birtokában nincs, természetesen nem csak a büntetőjogi védelmről kell gondoskodni, hanem figyelembe kell venni azt is, hogy ugyanúgy rendelkezik magánélettel, melynél fogva megilleti az ahhoz fűződő jog is, hogy életének ezt a „szeletét” önmaga alakítsa ki, saját maga rendelkezzen vele, melyből pedig már egyenes arányban következik az is, hogy önrendelkezési joga

²² Dr. Váradi - Dr. Kerekes i. m. 10. oldal

²³ Dr. Váradi - Dr. Kerekes i. m. 11. oldal

²⁴ 37/2002 (IX. 4.) AB határozat

is van. A New Yorki Egyezmény - melyet hazánk is ratifikált, és beemelt a magyar jogrendbe az 1991. évi LXIV. törvénnyel - a 12. cikkében kinyilvánítja, hogy a részes államoknak az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítaniuk kell azt a jogot, hogy minden, őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, továbbá ezt a véleményt korára és érettségi fokára figyelemmel kellően tekintetbe is kell venni.²⁵ Később a 19. cikk már a büntetőjogi védelem alá eső szexuális bántalmazásról is szól, amikor kifejti, hogy a részes államok megtesznek minden arra alkalmas intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás - ideértve a nemi erőszakot is - bármilyen formájától.²⁶ A szexuális kényszerítés és a szexuális erőszak tényállása külön minősített esetként értékeli azt, amennyiben tizenkettedik, avagy tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett sérelmére követik el a cselekményt.

A **sértett személyisége** szintén releváns kérdés lehet, hiszen egy egész tudományág: a viktimológia foglalkozik azzal, mely szerint léteznek olyan személyiségű emberek, akik kifejezetten hajlamosak a bűncselekmények elszენvedésére, rendszeresen válnak büntetendő cselekmények áldozatává. A sértett életmódja, kicsapongó, szabados életvitele, a gyakori ital- vagy kábítószer fogyasztás, az aktív éjszakai élet mind-mind hajlamosító tényezők lehetnek.²⁷

A sértett tekintetében fontos szerepe van a **közrehatásnak** is, azaz védekeznie és a tőle telhető legnagyobb ellenállást kell tanúsítania ahhoz, hogy megvalósuljon valamennyi törvényi tényállási elem, mert abban az esetben, amennyiben a sértett kihívó, kacérkodó viselkedést tanúsít, úgy mindez az elkövető számára még akár enyhítő körülményként is szolgálhat.²⁸

Az általam elemzett két bűncselekmény szükséges tényállási eleme az **erőszak**, illetve a **fenyegetés**. Fontos mindenek előtt kiemelni, hogy nem feltétlenül kell a fenyegetésnek egyazon időpontban megtörténnie a cselekménnyel: egy korábban kilátásba helyezett fenyegető magatartásra történő emlékeztetés is elegendő, ahogyan azt egy eseti döntés történeti tényállása is tartalmazza: a terhelt

²⁵ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (New Yorki Egyezmény) kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény 12. cikk

²⁶ New Yorki Egyezmény 19. cikk

²⁷ Dr. Váradi - Dr. Kerekes i. m. 21. oldal

²⁸ BH 1993.281.

a sértettel több ízben agresszíven, durván viselkedett, ami többször tettelegesséig is fajult. Amikor pedig a terhelt szexuális cselekményre kényszerítette a sértettet, azt mondta neki, hogy „tudod mi lesz, ha megszólalsz”.²⁹ Mindazonáltal az erőszak és a fenyegetés egy súlyosabb fokára van szükség a tényállás megvalósulásához, melynek megállapításánál relevanciája van a sértett pszichikumának, személyiségének, akár testalkatának is.³⁰

A szexuális kényszerítés tényállása hivatott talán a leginkább védelmezni a szexuális önrendelkezési jogot, hiszen már a nevében is benne található, hogy akkor valósul meg, amennyiben a sértett akarata ellenére, mintegy „**kényszer**” alatt viszi végbe az elkövető a cselekményt. Az önálló tényállásként történő szabályozás Szomora Zsolt szerint azon alapul, hogy a szexualitás az ember személyiségének legmélyebb, legrejtettebb részéhez tartozik, s emiatt az ezzel való rendelkezés különösen védett értéként aposztrofálható.³¹ „A szexuális cselekmény végzésére vagy annak eltűrésére való kényszerítés felölel minden olyan magatartást, amikor a sértett nem önként és szabadon adja a beleegyezését a szexuális cselekményhez, hanem valamilyen kényszer hatására.”³²

A szexuális kényszerítés, avagy a „nemi zsarolás” eseteinek önálló tényállásba foglalása megfontolt jogalkotói döntés, hiszen az új büntető norma egyértelműen hordozza a korábban csak a bírósági gyakorlatból kiolvasható jogpolitikai elvet, azaz azt, hogy a nemi célzatú kényszerítő magatartások ugyanolyan módon büntetendők, mint a kényszerítés egyéb esetei.³³

Az **elkövetési magatartás** és a szexuális önrendelkezési jog körében elmondható, hogy a sértettnek az is jogában áll, hogy megválassza az egyes szexuális cselekmények tekintetében azt, hogy melyik tekintetében adja beleegyezését. Így adott esetben akkor is megvalósulhat a szexuális kényszerítés törvényi tényállása, amennyiben a sértett bizonyos szexuális cselekmények elvégzésére önszántából még hajlandó, ám magára a közösülésre már nem: ezt csak erőszak vagy fenyegetés, illetve kényszerítés hatása alatt végzi.

²⁹ BH 2007.107.

³⁰ Dr. Váradi - Dr. Kerekes i. m. 16. oldal

³¹ Szomora Zsolt: Az erőszakos nemi bűncselekmények kényszerítési eleméről (i. m.), 27. oldal

³² A Btk. indokolása a 196. §-hoz

³³ Francia Barbara i. m. 171. oldal

A szexuális cselekmény új, fentebb már említett, Btk. által alkotott definíciója alkalmas lehet arra, hogy a jogtárgysérelem adekvátabb kifejeződését lehetővé tegye. Ennek érdekében az „alkalmas” kitételt a súlyosan szeméremsértő cselekmény objektív, in abstracto alkalmasságaként kell értelmezni. Így a nemi vágy felkeltésére, kielégítésére jellemzően alkalmas magatartások akkor is minősülhetnek szexuális cselekményként (és így nemi bűncselekményként), ha in concreto nem a szexuális kielégülést célozzák, vagy arra nem is alkalmasak.³⁴ A szexuális erőszak tényállása az erőszakos közöszülésnek és a szemérem elleni erőszaknak a szexuális cselekmény elkövetési magatartáson keresztüli „egybeolvasztásával” jött létre. A közöszlési szándék elveszti jelentőségét és nem fogja felülírni a befejezetten megvalósult más szexuális cselekményt. Azaz nem kell a szándékra tekintettel kísérletet megállapítani akkor, amikor egy ugyanolyan büntetési tételű bűncselekmény befejezett alakzata megvalósult (erőszakos közöszlés és szemérem elleni erőszak korábbi elhatárolása). Nem mehetünk el ugyanakkor amellett, hogy a szexuális kényszerítés, mint önálló elkövetési magatartás a Btk. 195. §-ában foglalt Kényszerítés és a 197. §-ban foglalt Szexuális erőszak tényállásaihoz hogyan viszonyul: a szexuális kényszerítés az általános cselekvési szabadságot védő kényszerítés (Btk. 195. §) speciális tényállásának tekinthető, kiemelve a nemi önrendelkezést a generális jogi tárgy köréből, és súlyosabb büntetést fűzve annak megsértéséhez. Nem szerencsés viszont az, hogy a jogalkotó nem határozott meg elkövetési módot a kényszerítési magatartáshoz. A kényszerítés nem jelent mást, mint hogy a tettes a passzív alany akarata helyett a saját akaratát érvényesíti, azaz a passzív alany akaratát a saját akarata irányába hajlítja (kompulzív kényszer), vagy egyenesen megtöri (abszolút kényszer). Ez a kényszerítés tartalma, amely szükségképpen valamilyen elkövetési módot feltételez. Abszolút kényszer csakis erőszakkal valósulhat meg, a relatív kényszer pedig akár erőszakkal, akár fenyegetéssel. Figyelemmel a szexuális erőszak büntetettétől való elhatárolásra, a szexuális kényszerítés elkövetési módja kizárólag az (egyszerű) fenyegetés lehet, melyet illdomos lett volna rendezni a tényállás keretein belül. A szexuális kényszerítés implicit elkövetési módja a fenyegetés, erőszak alkalmazása esetén pedig már a szexuális erőszakot kell megállapítani.³⁵

Az **elkövetők köre** a másik olyan, meglehetősen széles témakör, amely szintén kitehetné egy teljes tanulmány hosszúságát. Általánosságban elmondható, hogy nem feltétlenül kötött magas fokú iskolai,

³⁴ Szomora Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez, in: Magyar Jog, 2013. 11. szám, 651. oldal

³⁵ Szomora Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez (i. m.), 653. oldal

egyáltalán iskolai végzettséghez, sőt, az is tény, hogy nem kizárólag az alkalmi, úgynevezett szituatív elkövetések vannak többségben, ugyanis sok elkövető napokig, hetekig követi a sértettet, tanulmányozza életvitelét, szokásait és napirendjét ahhoz, hogy megtalálja végül a legmegfelelőbb alkalmat nemi vágya kielégítéséhez. A cselekmények fő motivációja sokszor a hatalomgyakorlás, hatalomfitogtatás. „A szexuális erőszak-cselekmény lényege nem a szexualitás, hanem maga az erőszak, illetve az arra való képesség. Ilyenkor az elkövető alapvető motivációja a másik fél, a sértett feletti kontroll megszerzésében, gyakorlásában áll. A hatalom birtoklására, illetve annak gyakorlására való törekvés ez esetben a szexuális cselekmények sértetten történő végrehajtása által valósul meg, annak megszégyenítése, megalázása érdekében. A sértett „visszajelzései” (segélykérés, a félelem kifejeződései) az elkövető én-erejének fokozását eredményezik, melynek segítségével a hatalom-hierarchiában „magasabb státuszba” képes lépni, s a kényszerítési cselekmények által egyfajta „pozitív hatalomérzetet” átélni.” Elmondható, hogy azon elkövetők, akik az erőszakos szexuális bűncselekményeket elkövetik, hajlamosak más erőszakos cselekmények megvalósítására is, rendszerint előéletükben szerepelnek is ilyen cselekmények. Lehetséges csoportosítani is az elkövetőket, különféle szempontok szerint. Három csoport alakítható ki például az elkövetők pszichés állapota alapján. Első csoportba az az agresszív, affektív személyiség tartozik, aki a bűncselekmények nélkül, feltartóztathatatlan és állatias gerjedelemmel követi el: őket szokás szexuális pszichopátáknak nevezni. A második csoportba olyan frusztrált fiatal férfiak tartoznak, akik saját belső feszültségük levezetése céljából valósítják meg a többnyire előre kitervelt cselekményeket. Ők tehát nem feltétlenül a szexuális kielégülést keresik, csupán egy „választ” és „levezetést” a szorongásukra, ami lehet akár munkahelyi, vagy esetleg magánéleti is. Végül a harmadik kategóriába a pedofíliára hajlamos elkövetők köre illeszthető be, akiknek nem csak a szexuális tevékenység az igénye, de többletként megjelenik azon vágyuk is, hogy gyermekkorú, náluk sok évvel, akár évtizedekkel is fiatalabb passzív alannal folytassanak szexuális tevékenységet.³⁶

Az **elkövető és a sértett viszonya** is fontos momentum a szexuális bűncselekmények körében. A felek közötti, a cselekmény elkövetését megelőző kapcsolat többféleképpen is megjelenhet. Első körben lehetséges, hogy a sértett és a tettes a cselekményt megelőzően egyáltalán nem ismerték egymást, ezért a sértett számára teljesen váratlan helyzet áll elő. Az ilyen esetek eljárásjogi sajátossága, hogy

³⁶ Dr. Váradi - Dr. Kerekes i. m. 23. oldal

bizonyításuk viszonylag könnyebb, hiszen megelőző ismeretség hiányában az elkövető általában nem hivatkozhat alappal a sértetti beleegyezésre, hiszen az elkövetés erőszakos és agresszív jellege kizárja ezt. Gyakori, hogy a sértett és az elkövető között rokoni kapcsolat van: rendszerint a nevelőszülő a tettes. Itt azonban már nehezebb a bizonyítási eljárás, hiszen nemegyszer a nevelőszülő azzal fenyegeti a gyermek vér szerinti szülőjét, - tehát az élet- vagy házastársát - hogy elválik tőle, vagy elhagyja, amennyiben feljelentést tesz, vagy ha bármilyen módon megpróbálja megakadályozni a tiltott szexuális kapcsolatot. Ez a fajta „belenyugvás”, vagy hallgatás azonban a vér szerinti szülő részéről is kimerít társtettesi, vagy részesi cselekményt.

Létezik azonban olyan helyzet is, melyben az elkövető és a sértett ismeri egymást, sőt, közöttük a cselekményt megelőzően még alkalmi kapcsolat is volt. Itt ismét nehezedik a bizonyítási eljárás, hiszen a tettes joggal kerülhet abba a tévedésbe, hogy közeledése kíváncsú a passzív alany részéről, ráadásul kimentésül hivatkozhat a megelőző testi kapcsolatra. Az utolsó kategóriában az elkövető és a sértett szintén ismerik egymást, de ebben az esetben például szomszédi, munkatársi kapcsolatról van szó. A bizonyítás nehézsége itt a jó ismerősi viszonyból ered, amire gyakran hivatkoznak az elkövetők, védelmüket itt is a vélt beleegyezésére alapozzák. Végső következtetés tehát, hogy azon szexuális bűncselekmények bizonyítása a legegyszerűbb, ahol úgynevezett szituatív elkövetőről és cselekményről beszélhetünk, mivel itt nem ismerik a felek egymást előzetesen.³⁷

III.2.

Az Isztambuli Egyezmény

Az 1990-es évek óta az Európa Tanács aktív szószólója a nők nemükön alapuló erőszak elleni védelmének. Ennek folyományaként fogadta el az Isztambuli Egyezményt 2011. április 7-én az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, melyet 2011. május 11-én, a Miniszteri Bizottság 121. ülésén, Isztambulban nyitottak meg aláírásra. Hatályba lépéséhez 10 állam ratifikálására volt szükség, melyek közül nyolcnak az Európa Tanács tagállamának kellett lennie. 2014 áprilisáig az egyezményt 33 ország írta alá, köztük 2014. március hónap 14. napján Magyarország is, ratifikálása azonban a mai napig nem történt meg.³⁸ Az Egyezmény az I. Fejezetének 3. cikkében, a Fogalommeghatározások címszó

³⁷ Dr. Váradi - Dr. Kerekes: i. m. 25-27. oldal

³⁸ Forrás: Wikipédia https://hu.wikipedia.org/wiki/Isztambuli_egyezm%C3%A9ny letöltés ideje: 2018. április 16.

alatt definiálja a nőkkel szembeni erőszak, valamint a kapcsolati erőszak fogalmát is. Ezek szerint: nőkkel szembeni erőszak: (violence against women): „az emberi jogok megsértéseként és a nőkkel szembeni megkülönböztetés formájaként értelmezendő, a nemi alapú erőszak mindazon cselekményei, amelyek fizikai, szexuális, pszichológiai vagy gazdasági sérelmet vagy szenvedést okoznak vagy okozhatnak a nőknek, ideértve az ilyen cselekményekkel való fenyegetést, a kényszerszt vagy a szabadságtól való önkényes megfosztást, akár a közéletben, akár a magánéletben fordul is az elő.”³⁹ Kapcsolati erőszak: (domestic violence): „a fizikai, a szexuális, a pszichológiai vagy a gazdasági erőszak mindazon cselekményei, amelyek a családon vagy a háztartási egységen belül, vagy a volt vagy a jelenlegi házastársak vagy partnerek között történnek, függetlenül attól, hogy az elkövető az áldozattal azonos helyen él vagy élt-e.”⁴⁰

Jól látható az egyezmény fenti fogalmaiból, hogy a lehető legszéleskörűbb módon szabályozza a nőkkel szembeni szexuális visszaéléseket, nem kerüli el a figyelmét sem a cselekmények jellege, sem az elkövető és a sértett közötti kapcsolati formák felsorolása, de még a cselekmény által okozott negatív következmények tipizálása sem. Így félreértésre ok nem lehet: az Isztambuli Egyezmény olyan magas szinten védi a nőket a szexuális atrocitásokkal szemben, amelynek megfelelő egyetlen dokumentum sem jelenleg.

Az Egyezmény a nők elleni erőszakkal szembeni, úgynevezett holisztikus szemléletű fellépést várja el a részes államoktól a „4 P” megközelítés alkalmazásával: 1. prevention, vagyis a bántalmazások megelőzése, 2. protection: azaz az áldozatok védelme, 3. prosecution: az elkövetők felelősségre vonása, végül 4. integrated policies: integrált politikák létrehozása.⁴¹

Az Egyezmény alapján a bűncselekmény passzív alanya egyaránt lehet nő és férfi is. A cél valamennyi, a sértett beleegyezése nélkül, szándékosan megvalósított szexuális magatartás büntetendővé nyilvánítása. A fogalom egyik fő eleme a cselekmény „szexuális természete”. A másik kulcseleme a beleegyezés hiánya. Ennek kapcsán a ratifikáló tagállamok kötelezettsége, hogy kriminalizálják és

³⁹ Isztambuli Egyezmény I. Fejezet 3. cikk a) pont

⁴⁰ Isztambuli Egyezmény I. Fejezet 3. cikk b) pont

⁴¹ Gilányi Eszter: A szexuális kényszerítés tényállása az Isztambuli Egyezmény rendelkezéseinek fényében, in: Miskolci Jogi Szemle 10. évfolyam (2015) 2. szám, 2. oldal

hatékonyan bírálják el valamennyi, a sértett beleegyezése nélkül megvalósuló szexuális cselekményt, és nem lehet követelmény a sértett fizikai ellenállása - holott a magyar büntetőeljárásban jól láthatóan a bizonyítási eljárás részeként még mindig vizsgálja az ítélező bíró azt, hogy a sértett a tőle elvárható mértékben megpróbált-e ellenállni az elkövető cselekményének. Mivel azonban a magyar ratifikálás eleddig elmaradt, így ez a magyar büntető bírácoknak egyelőre nem tagadható meg. Függetlenül a jogszabály konkrét szövegezésétől (pl. kényszerítés, erőszak, fenyegetés, mint fogalmi elem), a rendelkezéseket úgy kell értelmezni, hogy alkalmazhatóak legyenek a beleegyezés hiányában megvalósított valamennyi cselekmény elbírálására. Az Egyezmény implementálása, tehát a saját, belső jogrendbe történő beültetése során a tagállamoknak be kell építeniük a beleegyezés hiányát a jogi szabályozásba, melynek konkrét megszövegezése - és azon körülmények rögzítése, melyek fennállása esetén a beleegyezés kizárt - azonban a tagállami jogalkotóra van bízva. A cselekmény elbírálása és az elkövető felelősségre vonása során mindig esetről esetre, az összes körülmény vizsgálata során kell eldönteni, hogy a bűncselekmény megvalósult-e.⁴²

A hatályos magyar büntetőjogi szabályozás és az Egyezmény kapcsolata vonatkozásában megállapítható, hogy a jogalkotó nem határozta meg kellő pontossággal a büntetni kívánt cselekmények körét, hiszen a szexuális kényszerítés tényállásának jelenlegi szövege nem azt mutatja, hogy a jogalkotó egyértelműen kriminalizálni kívánta volna a beleegyezés hiányát, melynek következtében az Isztambuli Egyezményben foglaltaknak a jelenlegi szabályozás nem felel meg maradéktalanul - *holott ez lenne a lehető legteljesebb megjelenése a szexuális önrendelkezési jog védelmének*. A CEDAW Bizottság Magyarország legutóbbi országjelentésével kapcsolatos észrevételei is ezt hangsúlyozzák: „továbbra is aggasztó az, hogy az áldozat beleegyezésének hiánya helyett még mindig az erőszak és fenyegetés, valamint a kényszerítés alkalmazásán alapul a nemi erőszak törvényi definíciója”.⁴³

Az Isztambuli Egyezmény, a magyar büntető anyagi jog és a szexuális önrendelkezési jog találkozása kapcsán megállapítható tehát, hogy a jogalkotó egy jól előre látható és szokásos cselekménnyel: az Egyezmény ratifikálásával és a Btk. ennek megfelelő - és akkor már kötelező - módosításával elérhetné, hogy a szexuális önrendelkezési jog szélesebb - ha nem a legszélesebb - körben védelmet élvezhessen.

⁴² Gilányi Eszter i. m. 3-4. oldal

⁴³ Gilányi Eszter i. m. 9. oldal

III.3.

Kitekintés a 2018. július hónap 1. napján hatályba lépő új büntetőeljárási törvény vonatkozó szabályaira

A 2018. július hónap 1. napján hatályba lépő, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (új Be.) szorosabb védelmet kíván nyújtani azon cselekmények sértettjeinek, akik a Btk. XIX. fejezetében szabályozott nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekményeket szenvednek el. Az új Be. a 81. § (1) bekezdésében kimondja, hogy a természetes személy sértett és a tanú különleges bánásmódot igénylő személynek minősül, ha a személyes jellemzői vagy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény jellege és körülményei alapján a megértésben, a megértetésben, az e törvényben meghatározott jogok gyakorlásában vagy kötelezettségek teljesítésében, vagy a büntetőeljárásban való hatékony részvételében akadályozott. A 81. § (2) bekezdése lefekteti, hogy a különleges bánásmódot megalapozó körülmény különösen az érintett személy életkora, az érintett személy szellemi, fizikai, egészségi állapota, az eljárás tárgyát képező cselekmény kirívóan erőszakos jellege, illetve az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya.⁴⁴

Az új Be. 82. §-ában teljesedik ki a nemi élet szabadsága kiemelt védelme a - jövőbeni - büntető eljárásjog szempontjából, amikor kimondja, hogy *külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősül - egyebek között - a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje.*

A nemsokára hatályba lépő új büntetőeljárási törvény különleges bánásmódot igénylő személyekkel kapcsolatos szabályozási rendszerének alapvetése lesz, hogy az eljárásban résztvevő szervek döntést hozzanak majd valamennyi olyan esetben, amikor felmerül az „egyénesítés” igénye, mely döntés egységes szempontrendszeren kell, hogy alapuljon. Amennyiben tehát a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság azt észleli az új Be. hatályba lépése után, hogy a büntetőeljárással érintett személy vonatkozásában egyedi, sajátos igények merülnek fel, úgy mindenekelőtt azt kell majd megvizsgálnia,

⁴⁴ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 81. § (1)-(2) bekezdése, hatály: 2018. VII. 1. - 2018. VII. 1.

hogy az érintett különleges bánásmódot igénylő személy-e. Ezt követően nyílik majd meg az az eszközrendszer, amely az érintett egyedi igényeit a legmegfelelőbb módon lesz képes kezelni.⁴⁵

Az új Be. 89. §-a rendezi, illetve részletezi azokat az eljárási szabályokat, melyekben manifesztálódik majd a sértett, vagy a tanú különleges bánásmódja. Így például a nyomozás során a különleges bánásmódot igénylő sértettet csak a vele azonos nemű személy hallgathatja ki az új Be. hatályba lépése után, illetve a sértett jelenlétével zajló más eljárási cselekményen az eljáró nyomozó hatóság részéről a sértettel azonos nemű személynek is jelen kell majd lennie, továbbá a nyomozó hatóságnak biztosítani kell, hogy a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanazon személy végezze el. Az új Be. azt is kiemeli, hogy a különleges bánásmódot igénylő sértett szembesítése csak a sértett hozzájárulásával rendelhető majd el, továbbá szabályozza azon eseteket, amikor a különleges bánásmódot igénylő sértett a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. Ezen utóbbi esetekben az eljárási cselekményt az erre szolgáló vagy arra alkalmassá tett helyiségben kell majd elvégezni, kivéve, ha az eljárási cselekmény ott nem hajtható végre, vagy a sértett jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete, illetve védelme más módon is biztosítható. Az eljárási cselekményről kép- és hangfelvételt kell majd készíteni. Tartalmazza továbbá az új Be. azt is, hogy azon eljárási cselekmény helyszínén, melyen a különleges bánásmódot igénylő sértett részt fog venni, a terhelt és a védő személyesen nem lehet majd jelen. Telekommunikációs eszköz alkalmazása során biztosítani kell 2018. július hónap 1. napjától, hogy a sértett kizárólag az eljáró bírót, az ügyészt vagy a nyomozó hatóság tagját láthassa. Amennyiben a vádemelés után a bíróság olyan eljárási cselekményt fog végezni, amelyen a sértett jelen lesz, úgy kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján teheti majd ezt meg. A különleges bánásmódot igénylő sértett részvételét igénylő eljárási cselekményen jelen lévő személyek nem kérdezhetnek a sértettől, csupán indítványozni tudják majd kérdés feltevését. Végül: a nyilvánosságot ki kell majd zárni a tárgyalásnak arról a részéről, ahol a sértett részvétele az eljárási cselekményen kötelező. Ha pedig a különleges bánásmódot igénylő sértett a tizennegyedik életévét nem töltötte be, védelme érdekében a bíróság hivatalból vagy indítványra mellőzheti majd tanúként történő kihallgatását, ha kihallgatására a nyomozás során már sor került. Ekkor a sértett nyomozás során tett tanúvallomása bizonyítási eszközként felhasználható lesz.⁴⁶

⁴⁵ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 81. §-ának indokolása, Jogtár

⁴⁶ Új Be. 89. §

A különleges bánásmódot igénylő eljárásban résztvevő személyek felismerése, nevesítése, különösképpen a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körébe tartozó cselekményt elszenvedett sértett kiemelése ezen körből azt mutatja, hogy a jogalkotó úgymond „érzékenyebbé” vált ezen sértetti körrel szemben, és ezzel mintegy közelít az Isztambuli Egyezmény általános kritériumainak megvalósítása felé. Azzal pedig, hogy átengedi - illetve át fogja engedni július 1-től - ezen sértett részére azt a jogot, hogy eldöntse, hogy kíván-e részt venni szembesítésen, akár esetleg a vádlottal is, még teljesebb védelemben részesíti.

IV.

Speciális helyzetek a szexuális önrendelkezési jog gyakorlása és annak megsértése körében

A különböző tanulmányok és szakcikkek különféle módon csoportosítják a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények sértettjeit. Én egy újfajta megközelítést és tipizálást szeretnék a továbbiakban felvázolni, mely főszabály szerint a sértett adott helyzete alapján sorolja kategóriákba a szexuális bűncselekmények passzív alanyait, nem kifejezve azonban az életkor miatt különösen speciális helyzetben lévő sértetteket.

IV.1.

Gyermek- illetve fiatalkorú sértett

A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények anyagi jogi szabályainak átfogó elemzésénél már szóltam az életkor szerepéről, miszerint szinte minden tényállás esetében minősített eset megállapítását vonja maga után az, ha az elkövető tizennyolcadik, avagy tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére követi el a cselekményt. Ezért a következőkben csupán az uniós és nemzetközi szabályozás legfontosabb dokumentumaira kívánok kitérni.

Az Európai Parlament és a Tanács 2011. december 13-i 2011/1993/EU irányelve a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről preambuluma rögzíti, hogy „a gyermekek szexuális bántalmazása és szexuális kizsákmányolása - ideértve a

gyermekpornográfiát is - különösen súlyosan sérti az alapvető jogokat, kiváltképpen a gyermekeknek a jólétükhöz szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogát, amelyet az Egyesült Nemzetek Szervezetének a gyermek jogairól szóló, 1989. évi egyezménye és az Európai Unió Alapjogi Chartája állapít meg.”⁴⁷ A súlyos bűncselekmények - így a gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia - olyan átfogó megközelítést tesznek szükségessé az irányelv értelmében, amely kiterjed a bűnelkövetőkkel szembeni bünvádi eljárás lefolytatására, a gyermek áldozatok védelmére, valamint a jelenség megelőzésére is. Az Európai Unió Alapjogi Chartájának és az Egyesült Nemzetek Szervezete gyermek jogairól szóló egyezményének megfelelően a gyermek legfőbb érdekeinek kell az elsődleges szempontnak lennie az e bűncselekmények elleni küzdelem érdekében tett intézkedések végrehajtása során.⁴⁸ Az irányelv a továbbiakban kitér a gyermekek ellen elkövetett szexuális bűncselekményekért kiszabható szabadságvesztés mértékére, a gyermekpornográf felvételekből megszerzett jövedelmek és javak lefoglalására, a másodlagos viktimizáció elkerülésére, a hatékony nyomozati eszközökre, a megelőzésre, a hivatalos szervek és hatóságok külön képzésére.

Az irányelv 20. cikke, mely „A gyermek áldozatok védelme a büntetőeljárás nyomozási és bírósági szakaszában” címet viseli, tartalmazza a legfontosabb alapelveket a fentiekén túlmenően, melyek szerint: a büntetőeljárás nyomozási és bírósági szakaszában az illetékes hatóságoknak különleges képviselőt kell kijelölniük a gyermek számára, amennyiben a nemzeti jog alapján a szülői felügyeletet gyakorlók a közöttük és a gyermek között fennálló érdekellentét miatt nem láthatják el a képviselőt, vagy amennyiben a gyermeknek nincs kísérője vagy elszakadt a családjától. A tagállamoknak az irányelv értelmében biztosítaniuk kell, hogy a gyermekek haladéktalanul jogi tanácsadást, valamint jogi képviselőt vehessenek igénybe, mely akár térítésmentes is lehet, amennyiben a gyermek nem rendelkezik elegendő anyagi forrással. A nyomozás során a gyermek sértett kihallgatására a tényállásnak az illetékes hatóságok számára történő bejelentését követően indokolatlan késedelem nélkül sor kell, hogy kerüljön, lehetőleg egy erre alkalmas helyiségben - mely előírásnak megfelelőképpen hozták létre több bíróságon és nyomozó hatóságnál is az úgynevezett gyermekmeghallgató szobákat - kell a kihallgatást végezni, lehetőleg egy olyan személynek, aki kifejezetten erre, képzettséggel is rendelkezik - mint például a fiatalkorúak bírāja, akit az Országos

⁴⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2011. december 13-i 2011/1993/EU irányelve a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, preambulum (1) bekezdés

⁴⁸ 2011/1993/EU irányelv preambulum (6) bekezdés

Bírószági Hivatal Elnöke jelöl ki - sőt, lehetőség szerint és indokolt esetben minden alkalommal ugyanaz a személy folytassa a gyermek áldozat kihallgatását. Elsődleges cél azonban, hogy ne kerüljenek kihallgatásra a gyermekkorú sértettek, hacsak a vallomásuktól várható bizonyíték beszerzése nem feltétlenül szükséges. A gyermeknek jogi képviselője kell legyen, vagy indokolt esetben a választása szerinti felnőtt elkísérhesse az eljárási cselekményekre. Az irányelv a gyermek kihallgatásának audiovizuális rögzítését is előírja. A bírósági szakaszra pedig külön kritériumokat határoz meg, melyek szerint: a tárgyalásra a nyilvánosság kizárásával kerüljön sor és a gyermek áldozatot a tárgyalóteremben a jelenléte nélkül, különösen a megfelelő kommunikációs technológiák felhasználása útján meghallgathassák. Végül, a tagállamoknak meg kell tenniük a szükséges intézkedéseket a gyermek áldozatok magánéletének, személyazonosságának és képmásának védelme, valamint minden olyan információ nyilvánosságra kerülésének megakadályozása érdekében, amely alapján azonosíthatók lennének.⁴⁹

Látható, hogy az Európai Unió is kiemelten kezeli a gyermekek védelmét a büntetőjog területén. A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban. 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény - mellyel az egyezményt hazánk átültette a hazai jogrendbe, s mely egyezmény 1990. szeptember 2-án lépett hatályba - világviszonylatban a legszélesebb körben elfogadott és ratifikált nemzetközi dokumentum, mivel az Amerikai Egyesült Államok és Szomália kivételével valamennyi, a nemzetközi jog által elismert ország ratifikálta. Az Egyezmény a gyermekek alapvető jogait fekteti le a büntető igazságszolgáltatás körében, kifejezetten a szexuális önrendelkezési joggal érintetten pedig kimondja, hogy „az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy megvédik a gyermeket a nemi kizsákmányolás és a nemi erőszak minden formájától. Ebből a célból az államok hazai, kétoldalú és többoldalú síkon különösen az alábbiak megakadályozására tesznek intézkedéseket: a gyermek ösztönzése vagy kényszerítése törvénytelen nemi tevékenységre; a gyermekek kizsákmányolása prostitúció vagy más törvénytelen nemi tevékenység céljára; a gyermekek kizsákmányolása pornográf jellegű műsorok vagy anyagok elkészítése céljára.”⁵⁰

Az Európa Tanácsnak a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről szóló Egyezménye kihirdetéséről, valamint ezzel összefüggésben egyes törvények módosításáról szóló

⁴⁹ 2011/1993/EU irányelv 20. cikk

⁵⁰ New Yorki Egyezmény 34. cikk

2015. évi XCII. törvény (Lanzarote Egyezmény, amelyet 2010. november 29-én Magyarország is aláírt) a büntető anyagi jog körében rögzíti, hogy szexuális zaklatásnak minősül a szexuális cselekmény folytatása olyan gyermekkel, aki a nemzeti jog vonatkozó rendelkezései szerint nem érte el a szexuális cselekmény tekintetében a nagykorúságot, szexuális cselekmény folytatása gyermekkel, kényszer, erőszak vagy fenyegetés alkalmazásával vagy elismert bizalmi helyzettel, tekintéllyel vagy a gyermek befolyásolásával történő visszaéléssel, ideértve a családon belüli eseteket is, vagy a gyermek különösen veszélyeztetett helyzetével történő visszaéléssel, nevezetesen a testi vagy szellemi fogyatékosága vagy függőségi helyzete miatt. A gyermekprostitúcióval kapcsolatos bűncselekmények körében kiemeli, hogy ilyennek minősül különösen a gyermek prostitúcióra toborzása vagy gyermek prostitúcióban való részvételre rávétele, gyermekek prostitúcióra kényszerítése vagy gyermekek ilyen célú kihasználása vagy más módon történő kizsákmányolása, illetve a gyermekprostitúció igénybevétele. Gyermekpornográf cselekmények a gyermekpornográfia előállítása, gyermekpornográfia felkínálása vagy hozzáférhetővé tétele, gyermekpornográfia terjesztése vagy továbbadása, gyermekpornográfia beszerzése saját célra vagy más személy részére, gyermekpornográfia birtoklása, vagy az információs és kommunikációs technológiákon keresztül történő tudatos hozzáférés a gyermekpornográfiához. A következő cikkben a gyermekek pornográf előadásokban való részvételével kapcsolatos bűncselekményeket is felsorolja, melyek: a gyermek pornográf előadásokra rávétele vagy gyermek készítése ilyen előadásokban való részvételre, gyermek pornográf előadásokban való részvételre kényszerítése, vagy gyermek ilyen célú kihasználása vagy más módon történő kizsákmányolása, tudatos részvétel olyan pornográf előadásokon, amelyekben gyermekek szerepelnek.⁵¹ Az egyezmény később a büntetőeljárásban figyelembe venni kívánt szabályokat is részletezi, mind a nyomozás, mind pedig a bírósági szak vonatkozásában.

Összességében elmondható, hogy hazánk szinte valamennyi jelentős nemzetközi egyezményt ratifikált - kivéve az Isztambuli Egyezményt - mely biztosítja, hogy a gyermekek és fiatalkorúak védelmét a büntető anyagi- és eljárásjog területén, különösképpen a szexuális bűncselekmények vonatkozásában messzemenőig biztosítsák.

⁵¹ Az Európa Tanácsnak a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről szóló Egyezménye kihirdetéséről, valamint ezzel összefüggésben egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi XCII. törvény (Lanzarote Egyezmény) 18-21. cikk

Az új anyagi jogi szabályozásban önálló kategóriaként jelennek meg a tizennyolcadik életévüket be nem töltött passzív alanyok. Nemcsak a prostitúciós bűncselekmények vagy a gyermekpornográfia vonatkozásában, hanem a szexuális önrendelkezés elleni bűncselekmények esetében is. A jogalkotó e változási irányt a nemzetközi jogalkotási kötelezettségekkel indokolta.⁵²

A gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények morális és erkölcsi értelemben is a legsúlyosabbak. Ezek közül is kiemelkedően büntetendőek azon cselekmények, amikor a tettes olyan személy, akinek épphogy gondoskodnia kellene a gyermekről. Az ilyen elkövetőkkel szemben, akik visszaélnek egy gyermek bizalmával, kizárólag a legszigorúbb fellépésnek lehet helye.⁵³

A Btk. XIX. fejezetében foglalt nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények szabályozása azonban véleményem szerint még mindig kevés. A szexuális kényszerítés tényállása (196. §) a (2) bekezdésében rendezi a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett cselekményt, mint minősített esetet, a (3) bekezdésben pedig a tizennegyedik életévét be nem töltött személy, mint passzív alany által elszenvedett szexuális kényszerítés minősített esetét rendezi, súlyos büntetési tétellel.

A 197. §-nak a (3), a (4) és a (4a) bekezdései tartalmazzák az életkor szerinti minősített eseteket. A szexuális erőszak Btk.-beli tényállásának (2) bekezdése azonban nem minősített esetet tartalmaz, hanem egy individualizált tényállást, hiszen kifejezetten a gyermekkorú sértett sérelmére elkövetett szexuális cselekményt rendeli büntetni, amikor kimondja, hogy: szexuális erőszakot követ el az is, és öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel büntetendő, aki tizenkettedik életévét be nem töltött személlyel szexuális cselekményt végez vagy végeztet.⁵⁴ Álláspontom szerint ezen tényállás ilyenkénti, és a szexuális erőszak tényállásában történő szabályozása mind jogszabály-szerkesztésileg, mind pedig jogdogmatikailag helytelen. Kissé úgy tűnik, mintha a jogalkotó ezen „tényállás a tényállásban” megoldási móddal akarta volna némiképp kielégíteni a Lanzarote Egyezmény és a vonatkozó uniós irányelvek által támasztott kritériumokat, ám hibásan. Egyrészt nem konkrétan a szexuális erőszak tényállásához kötődik az elkövetési magatartás, mivel az erőszak, mint

⁵² Szomora Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez (i. m.), 655. oldal

⁵³ A 2012. évi C. törvény indokolása a 197. § (4) bekezdéséhez

⁵⁴ Btk. 197. § (2) bekezdés

eszközselekmény itt nem feltétele a cselekmény megvalósulásának, másrészt nem is minősített eset. A fiatal- illetve gyermekkorú sértettek sérelmére elkövetett szexuális cselekmények fejezetén belül ezért álláspontom szerint kívánatos lenne egy külön tényállást beiktatnia a jogalkotónak, melyben kifejezetten az ezen sértettek ellen elkövetett bűncselekményeket rendelné büntetni - akár a jelenlegi büntetési tételek megtartása mellett is. Ezzel egyszerűsödne a 197. § tényállásának minősített eseti köre, másrészt pedig még kiemeltebb védelmet kapnának a gyermek- és fiatalkorú sértettek.

IV.2.

Házas- vagy élettársi kapcsolatban élő sértett, avagy „pénz számolva, asszony verve”?

Ahogy az a tanulmányom korábbi fejezetében is említettem már: a - most már - szexuális erőszak sértettje nem mindig lehetett a házasságban élő nő, amennyiben a cselekmény elkövetője a férj volt, hiszen az 1978. évi IV. tv. 197. § (1) bekezdése az alábbiakat tartalmazta: „Aki nőt házassági életközösségen kívül erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel közösülésre kényszerít, vagy a nő védekezésére, illetőleg akaratnyilvánításra képtelen állapotát közösülésre használja fel, büntetést követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”⁵⁵ Az 1978. évi Btk.-t az Országgyűlés - több más módosítással együtt - ezen tekintetben 1997. július 8-án módosította, amikor elfogadta az 1997. évi LXXIII. törvényt, mely a 22. §-ában az alábbiak szerint rendelkezett: a Btk. 197. §-a helyébe a következő rendelkezés lép: „197. § (1) Aki mást erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel közösülésre kényszerít, vagy más védekezésére, illetőleg akaratnyilvánításra képtelen állapotát közösülésre használja fel, büntetést követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” A módosítás 1997. szeptember hónap 15. napján lépett hatályba. Elkeserítő... Elkeserítő az, hogy a jogalkotó azt feltételezte és vélelmezte, hogy a házasság megkötésével és a házastársi életközösség megkezdésével a feleség mintegy lemond szexuális önrendelkezési jogáról, és alárendeli magát e tekintetben a férjnek. Holott: „A házastársak a házasságkötéssel nem mondanak le teljesen szexuális önrendelkezési jogukról, a házasságkötés ténye nem jogosítja fel egyik felet sem arra, hogy a szexuális érintkezést a másik fél akarata ellenére, a házastársnak lelki és sokszor fizikai gyötrelmet előidéző módon gyakorolja. Az, hogy ez a cselekmény csak magánindítványra üldözendő, biztosítja

⁵⁵ A büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 197. § (1) bekezdése, hatály: 1997. V. 31. - 1997. IX. 14.

azt, hogy a hatóság a házastársak intim szférájába csak akkor avatkozik be, ha ez a kapcsolat az egyik fél számára elfogadhatatlan.”⁵⁶ Továbbra is tartom magam azon korábban kimondott véleményemhez, mely szerint az önrendelkezési jog - a szexualitás terén is - olyan sérthetetlen és az emberrel veleszületett alapjog, amelynek megsértése maximum csak más alapjogok érvényre juttatása érdekében történhet, és védeni kell minden lehetséges állami és társadalmi szinten. Az, hogy a nő házasságot köt egy férfival, nem egy kötelezettség, hanem az általa választott életforma, egy lehetőség, úgy is mondhatnám, hogy joga van arra, hogy házasságot kössön. Ennélfogva nem veszítheti el azt a jogát, hogy maga döntsön szexuális életéről a házasságon belül.

Dr. Morvai Krisztina az 1998-ban megjelent *Terror a családban* című könyvében a messzemenőig részletesen és szakavatottan feltárta ezt a témakört. A könyv legelején rögtön egy elkészerítő adat: „A házastársak (élettársak) közötti bántalmazások mintegy 95 százalékában a férfi az elkövető és a nő a sértett (áldozat).”⁵⁷ „A házasságon belüli bántalmazásoknál az abúzusok egyes fajtái szinte soha nem jelentkeznek különállóan, egymagukban, hanem általában együtt, egymást váltva. Az „asszonyverés” többnyire párosul a folyamatos lelki kínzással és gyakran kiegészül a nemi erőszakkal is. Ezek általában nem egymástól elszigetelt események, hanem egy folyamat részei, amelynek kezdete legtöbbször szinte észrevehetetlen. A leggyakoribb első lépés az elszigetelés, az elmagányosítás. Ehhez kapcsolódik, és ezt erősíti a partner önbizalmának fokozatos gyengítése, aláásása, amely az egyre gyakoribbá váló gúnyolódástól, a bíráló megjegyzések sűrűsödésétől és egyre durvábbá válásától a semmirekellőség éreztetése felé tart. Az ajtócsapkodásokat egyes berendezési tárgyak, később akár a fél lakás összetörése is követheti - ahogyan a leszidást leköpést... a kiabálásokból pedig hetek vagy hónapok alatt artikulálatlan üvöltés és félelemkeltés lehet. Az elcsattanó pofont előbb vagy utóbb kitartó, sérülést is okozó ütlegetés válthatja fel. A bántalmazási folyamatra jellemző tehát az egyre durvábbá válás, az eszkalálódás. A bántalmazó úgy viselkedik, mint aki a „kibírhatatlan” partner miatt egyre kevésbé tud uralkodni magán. Az önuralom elvesztésében nehéz meglátni, észrevenni az uralom kezdetét. A bántalmazási folyamat ugyanis lényegében nem más, mint az egyik ember uralkodása, hatalomgyakorlása a másik ember felett. A házastársi (élettársi, intim kapcsolaton belüli) bántalmazás jelenségére jellemző a partner

⁵⁶ Az 1997. évi LXXIII. törvény indokolása a 22-24. §-okhoz

⁵⁷ Morvai Krisztina: *Terror a családban - A feleségbántalmazás és a jog*, in: Kossuth Kiadó, Budapest 1998., Első Fejezet, 13-14. oldal

akaratának megtörése, önálló gondolatokkal, érzésekkel, vágyakkal rendelkező felnőtt emberi lény voltának folyamatos háttérbe szorítása, végső soron tagadása. Ahhoz, hogy a bántalmazó az uralmát gyakorolhassa, bizonyítania kell, hogy a hatalma alatt tartott személy rossz, elviselhetetlen, ezért nevelésre, fegyelmezésre szorul. Meggyőződése, hogy ez utóbbiakra neki joga van, s partnere „nevelése” érdekében az eszközökben sem kell válogatnia.”⁵⁸ A hosszú idézet tudom, nem szokványos egy tanulmányban, de szükségét éreztem szó szerint közölni, hiszen ebből a gondolatmenetből látható, hogy mennyire súlyosan sérti az önrendelkezési jogát egy házasságban/élettársi közösségben élő nőnek az, ha a férje szexuálisan bántalmazza, hiszen ez a bántalmazás már egy folyamat eredménye, ahol sorozatos lelki- és fizikai megaláztatásokat kell még az előtt átélnie a nőnek, hogy végül a legaljasabb cselekményt is elkövethesse ellene a férje/élettársa. Ahogyan korábban is írtam az elkövetők tipizálásánál: előfordulnak az alkalmoszerű, szituatív és rögtönzött szexuális erőszakos cselekmények, de vannak olyan tettesek is, akik az elkövetés előtt hetekig, hónapokig figyelik kiszemelt áldozatukat: tényleges kapcsolat viszont - és itt a lényeg - egyik esetben sem alakul ki közöttük, kizárólag akkor, amikor az elkövető belép a törvényi tényállás keretei közé, és megkezdí az inkriminált cselekményt. Ezzel szemben a házastársi/élettársi életközösségen belül elkövetett szexuális erőszakos cselekmény elkövetését megelőzően már akár hónapokkal korábban is megkezdheti a sértett sanyargatását az elkövető, ami lényegesen nagyobb lelki és önértékelési sérelmet, zavart jelenthet a sértettnél. Természetesen, távolról sem állítom azt, hogy azon cselekményeknél, melyeknél az elkövető és a passzív alany nem ismerték megelőzőleg egymást, kevésbé sérülne a cselekményt elszenvedő fél, hiszen ez adott személyiségjegyeiktől és egyéb összetevőktől is függ. Arról nem beszélvén, hogy a kapcsolaton belüli szexuális erőszak esetén sokszor ott van egy (vagy több) gyerek is...

A jelenleg hatályos Btk. azonban a szexuális kényszerítés és a szexuális erőszak sértettje tekintetében semmilyen megkötést nem tartalmaz, így azokat bárki sérelmére el lehet - mostmár - követni.

⁵⁸ Morvai Krisztina i. m. ugyanott 14-15. oldal

IV.3.

„Börtönszex”, amikor az örök „inkább elfordulnak, a rabok meg elintézik egymás között”⁵⁹

Ennél a fejezetnél akár vissza is csatolhatnák az előzőhöz, hiszen mondhatjuk azt, hogy attól, hogy valaki szabadságát - akár kényszerintézkedéssel a jogerős bírói ítélet előtt, akár jogerősen szabadságvesztésre ítélve - elvonják az általa elkövetett bűncselekmény(ek) miatt, még nem jelenti egyenes arányban azt, hogy az emberi méltósághoz fűződő jogáról, mely a szexuális önrendelkezési jogot is magában foglalja, le kellene mondania, vagy lemondana. A büntetés-végrehajtási intézetekben ennek ellenére mégis tucatjával fordulnak elő a szexuális visszaélések, melyek nagy része - mint ahogyan kinn a falakon kívül, a társadalomban is - a sértett félelme miatt rejtve marad. Az elítéltek egy speciális kényszerhelyzetben vannak, a nemi ösztönöket azonban nem feltétlenül lehet korlátok közé szorítani úgy, mint magát a személyt. A büntetés-végrehajtási intézetekben azonban a szexuális abúzus többnyire titok marad, implicit módon azonban kiderülhetnek ezek a cselekmények: ciccegéssel, beszélésekkel hozzák ugyanis egymás tudomására, hogy mi történt. A szexre kényszerítés megelőzésének egyetlen módja az egyszemélyes zárka lenne, de erre semmi esély, mert a magyar intézetek túlzsúfoltak.⁶⁰

A börtön-helyzet és a börtön-ártalmak, azaz a deprivációk, a megfosztottságok (a szabadságtól, kényelemtől, autonómiától, biztonságtól és a heteroszexuális kapcsolatoktól) negatív hatást gyakorolnak a fogvatartottak önbecsülésére, csökken az önértékelésük, nő a szorongásuk és a depresszió szintje, s ezzel az énképük is negatívabbá válik. Így erősödhet a bűnöző-identitás. Az agresszivitás a totális intézetekben vagy kifelé tör (acting out), illetve irányul (rendkívüli események), vagy befelé hat, és szuicid-veszélyeztetettség alakulhat ki. A többszörösen deprivált helyzet és a zsúfoltság növeli az agresszivitást, gyakoribbá válnak a börtönön belüli, egymás sérelmére elkövetett agresszív cselekmények⁶¹, így köztük az erőszakos szexuális cselekmények is.

⁵⁹ Miklósi Gábor: Erőszak a börtönben: „Az egész biztos nincs is” (Attila, elítelt) http://magyarnarancs.hu/belpol/eroszak_a_bortonben_az_egesz_biztos_nincs_is_attila_elitelt-67403 letöltés ideje: 2018. 04. 18.

⁶⁰ Szarka Nóra: „Amilyen a börtön, olyan a társadalom” <https://www.nlcafe.hu/ezvan/20161130/borton-rasszizmus-rab-elitelt/> letöltés ideje: 2018. április 18.

⁶¹ Homonyikné Bertha Laura: Az agresszivitás és az agresszió csökkentése. Rehabilitációs programok az antiszociális bűnelkövető fiatalok körében, in: Börtönügyi Szemle 2007/1. szám, 37. oldal

Jóllehet, az elítéltek itt sokszor önként mondanak le önrendelkezési jogukról, mivel ellenkező esetben egyéb, akár súlyos testi sérülésekkel is járó atrocitások érhetik őket.

A zárt intézetekben a hegemon maszkulitásnak különösen szélsőséges, a testi erőszakra és a hatalom agresszív úton történő megragadására épülő formája jön létre, amely szinte egyeduralkodó értékrendként alakítja a börtön társas életét. Az elítéltek a kriminalitás, a szabályszegések, illetve a „gyengébbek” elnyomása által igyekeznek újradefiniálni a férfiasság kritériumait. A hegemon maszkulitás kizárólagossága melletti legfontosabb érv többnyire maga a fogvatartotti hierarchia, amelyben az uralkodó pozíciókat a domináns, az erőszak alkalmazására bármikor kész elítéltek szerzik meg, miközben a nőies jegyeket mutató, homoszexuális, illetve gyenge fizikumú rabtársak alárendelteké válnak.⁶²

A büntetés-végrehajtási intézetekben kihasználják az erősebb és általában exhibicionistább, esetleg már sokadik büntetésüket töltő, vagy régóta benn lévő elítéltek ezen fölényüket, és szexuális vágyuk kielégítésére használják a gyengébb akaratú, fizikumú rabokat. Ezek az áldozatok néha az erőszak hatására, de néha maguk által is belátottan megtörnek, önként mondanak le az önrendelkezési jogukról, és inkább „hagyják magukat”, hogy megússzák „csupán ennyivel”.

IV.4.

A háború eszközcselekménye, nők „élve ölve”

A történelem során, akár háború volt éppen, akár béke, mindig voltak férfiak, akik megerőszakoltak nőket, vagy a szexuális abúzus egyéb formáit alkalmazták. A nemi erőszak végigkísérte az összes háborút, függetlenül a háború jellegétől: a vallásháborúkban éppúgy jelen volt, mint a forradalmi háborúkban, a polgárháborúkban éppúgy, mint a nemzetek közötti háborúkban, az „igazságos” háborúkban éppúgy, mint az „igazságtalan” háborúkban. Politikai manipulációkra és a harci kedv fokozására használták ezeket a cselekményeket. A háború idején elkövetett nemi erőszakról a nők közismert és érthető módon nem szívesen beszélnek.⁶³ A nemi erőszakot mindig úgy tekintették, mint

⁶² Fiáth Titanilla: Szexualitás a börtönben, in: Börtönügyi Szemle 2012/2. szám, 30. oldal

⁶³ VESNA NIKOLIJE-RISTANOVIJE: Szexuális erőszak <http://docplayer.hu/44047762-Atortenelem-soran-akar-haboru-volt-eppen-akar-beke-mindig-voltak.html> letöltés ideje: 2018. április 18.

„a háborúnak nevezett nagyon szükséges játék sajnálatos és elkerülhetetlen melléktermékét.” A nők e szerint egyszerűen sajnálatra méltó áldozatok, véletlen, elkerülhetetlen háborús veszteségek voltak. A nemi erőszak több, mint a háború szimptomája vagy erőszakos túlzásainak bizonyosága. A nemi erőszak háborúban éppúgy, mint békeidőben, sokkal inkább a nemek közötti hatalmi egyenlőtlenség következménye, mint valódi szexuális vágyé. A háború idején elkövetett nemi erőszak esetében a tisztán szexuális tartalomnak csak marginális jelentősége van - a nemi erőszakot olyan célok érdekében követik el, amelyeknek semmi közük a szexualitáshoz. A szexuális hódítás a férfiasság elfogadott értékmérője volt háború idején, ez volt a módja annak, hogy a nők fölötti uralmat és felsőbbrendűséget demonstrálja. A nemi erőszakot egy általánosabb háborús stratégia részeként alkalmazták: harci eszközzé és az „etnikai tisztogatás” módszerévé tették. A nemi erőszakkal való fenyegetést „a kikényszerített kivándorlás” eszközeként is alkalmazták; azért, hogy elérjék, hogy „az emberek elhagyják otthonukat és soha ne is akarjanak oda visszatérni. Arra is volt példa a háborúk idején, hogy a nőket nem csak megerőszakolták, hanem el is hurcolták, és arra kényszerítették őket, hogy ágyasságban éljenek együtt olyan férfiakkal, akik az ellenséghez tartoznak. Így rabszolgák lettek belőlük, akik teljesen alá voltak rendelve rájuk erőltetett férjüknek. A szexuális rabszolgaság, ami néha évekig is tarthatott, általában a mindennapi házimunkát is magában foglalta, továbbá ki kellett elégíteni az úr minden igényét, beleértve a testi abúzus elszenvedését is.”⁶⁴

A téma sajnos ma is aktuális, hiszen például Irakban, az Iszlám Állam nevű terrorszervezet számtalan nőt és gyereket tart fogva és sanyargat. „A nők és a gyerekek ellen elkövetett szexuális erőszak háborús fegyverré és általános fenyegetéssé vált világszerte. A harcoló felek egyre gyakrabban alkalmazzák a szexuális erőszakot fegyverként, a félelemkeltés eszközeként katonai céljaik elérése érdekében, ami azt jelenti, hogy a legkiszolgáltatottabbak politikai célok eszközévé alacsonyodnak. Nem lehet tartós béke és biztonság anélkül, hogy a nők jogai minden társadalomban egyenlők legyenek. És ezeket a jogokat képtelenség olyan környezetben elérni, ahol a nők és lányok elleni tömeges bűncselekmények büntetlenül maradnak.”⁶⁵

⁶⁴ VESNA NIKOLIAE-RISTANOVIÆ i. m.

⁶⁵ Részlet Angelina Jolie ENSZ Menekültügyi Főbiztossága különmegbízottjának beszédéből a 2018. január 31. napján Brüsszelben megtartott NATO konferencián, forrás: <http://hu.euronews.com/2018/01/31/angelina-jolie-nato-megbeszeles-brusszel> letöltés ideje: 2018. április 18.

A háborús bűnöket csak súlyosítják a fentiek szerint alattomos, aljas indokból elkövetett erőszakos szexuális cselekmények, melyek során eszköznek használják a nőket, ezzel totálisan lealacsonyítva, tárgyként kezelve, emberi méltóságukat megtiporva, végső soron pedig szexuális önrendelkezési jogukat semmibe véve.

V.

Zárszó, összegzés

Kutatva forrásanyagok és cikkek, szakmai anyagok után a jelen tanulmány megírása céljából, felismerhetővé vált az, hogy a szexuális erőszak, mint a szexuális önrendelkezési jog ellenpólusa mennyire hatalmas problémát is jelent a XXI. század számára. Állami jogszabályok, nemzetközi szerződések születnek az áldozatok védelme érdekében, országok fognak össze hatékony politikák és stratégiák kidolgozása céljából, hírességek szólalnak fel az ügyben, de a bűncselekmények száma nemigen látszik csökkenni, a látencia pedig egyre magasabb.

Magyar viszonylatban azonban a 2012. évi C. törvény megalkotásával a szexuális bűncselekmények terén nagy lépést tett a jogalkotó, habár - ahogyan azt a megfelelő fejezetekben kifejtettem - még mindig vannak szabályozatlan kérdések és szerkesztésbeli problémák, valamint tisztázandó tényállási elemek.

Összességében viszont elmondható, hogy a jogalkotó a nemi önrendelkezési jog, mint egyéni jog védett jogi tárggyá tételével, és ennek a szexuális bűncselekményeket szabályozó Btk.-beli fejezetben történő egyértelmű és félreérthetetlen kimondásával olyan lépést tett meg, mely régóta esedékes volt, hiszen az utolsó olyan országok egyike voltunk, amely ezt a szabályozást még mellőzte - eddig. Az Isztambuli Egyezmény ratifikálásának hiánya azonban még „fehér foltja” a magyar büntető igazságszolgáltatásnak a szexuális bűncselekmények terén, hiszen „az igazságosság állandó és állhatatos akarat, hogy megadjuk mindenkinek az őt megilletőt, illetve állandó igyekezet arra, hogy kinek-kinek megadjuk a jogát.” (Iustinianus).

FELHASZNÁLT IRODALMAK JEGYZÉKE

- Dr. Váradi Erika - Dr. Kerekes Viktória: A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények egyes kriminológiai kérdései, in: Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 12. Miskolc, 2013. Gazdász Elasztik Kft.
- Fiáth Titanilla: Szexualitás a börtönben, in: Börtönügyi Szemle, 2012/2. szám
- Francia Barbara: A nemi önrendelkezési jog és a szexuális kényszerítés. Elemzés és javaslat de lege ferenda, in: Jog, állam, politika, 6. évfolyam 1. szám, 2014.
- Gilányi Eszter: A szexuális kényszerítés tényállása az Isztambuli Egyezmény rendelkezéseinek fényében, in: Miskolci Jogi Szemle 10. évfolyam (2015) 2. szám
- Hajdú Lajos: Az első magyar büntetőkódex-tervezet, in: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
- Homonyikné Bertha Laura: Az agresszivitás és az agresszió csökkentése. Rehabilitációs programok az antiszociális bűnelkövető fiatalok körében, in: Börtönügyi Szemle 2007/1. szám
- Morvai Krisztina: Terror a családban - A feleségbántalmazás és a jog, in: Kossuth Kiadó, Budapest 1998.
- Szomora Zsolt: Az erőszakos nemi bűncselekmények kényszerítési eleméről, in: Büntetőjogi kodifikáció, 2008. 2. szám
- Szomora Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez, in: Magyar Jog, 2013. 11. szám
- Walter Hollitscher: Szexualitás és társadalom, in: Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974.
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) indokolása
- A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (új Be.) indokolása
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV törvény módosításáról szóló 1997. évi LXXIII. törvény indokolása

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE

- Magyarország Alaptörvénye (Alaptörvény)
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.)
- A büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (rég. Btk.)
- A Magyar Büntető Törvénykönyv A büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. t. cz. (Csemegi kódex)
- A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (új Be.)
- A Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény Egyezmény (New Yorki Egyezmény)
- Isztambuli Egyezmény
- Az Európai Parlament és a Tanács 2011. december 13-i 2011/1993/EU irányelve a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről
- Az Európa Tanácsnak a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről szóló Egyezménye kihirdetéséről, valamint ezzel összefüggésben egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi XCII. törvény (Lanzarote Egyezmény)
- 37/2002 (IX. 4.) AB határozat
- EBH2013. B.21.
- BH 1993.281.
- BH 2007.107.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- Antoni Rita: Szicíliai hősnő 1966-ból: az első, aki nem ment hozzá megerőszakolójához: <https://nokert.hu/p-20180323-2144/2398/6/sziciliai-hosno-1966-bol-az-elso-aki-nem-ment-hozza-megeroszakolajahoz>
- Sulyok Márton és Tóth Judit: A személyes adatok és a személyiség védelme - adatvédelem és privacy: <http://docplayer.hu/25034071-1-a-szemelyes-adatok-es-a-szemelyiseg-vedelme-adatvedelem-es-privacy.html>
- Wikipédia: Isztambuli Egyezmény: https://hu.wikipedia.org/wiki/Isztambuli_egyezm%C3%A9ny
- Miklósi Gábor: Erőszak a börtönben: „Az egész biztos nincs is” (Attila, elítélt): http://magyararancs.hu/belpol/eroszak_a_bortonben_az_egesz_biztos_nincs_is_attila_elitelt-67403
- Szarka Nóra: „Amilyen a börtön, olyan a társadalom”: <https://www.nlcafe.hu/ezvan/20161130/borton-rasszizmus-rab-elitelt/>
- VESNA NIKOLIÆ-RISTANOVIÆ: Szexuális erőszak: <http://docplayer.hu/44047762-Atortenelem-soran-akar-haboru-volt-eppen-akar-beke-mindig-voltak.html>
- Részlet Angelina Jolie ENSZ Menekültügyi Főbiztossága különmegbízottjának beszédéből a 2018. január 31. napján Brüsszelben megtartott NATO konferencián: <http://hu.euronews.com/2018/01/31/angelina-jolie-nato-megbeszeles-brusszel>